13.11.2019

Lasten ja nuorten säätiön lausunto tarkastusvaliokunnalle

Lasten ja nuorten säätiö kiittää eduskunnan tarkastusvaliokuntaa mahdollisuudesta tulla kuultavaksi ja ottaa kantaa nuorten syrjäytymiskehitykseen. Vastaamme lausunnossamme suoraan tarkastusvaliokunnan kysymyksiin. Keskitymme viidestä esittämästänne kysymyksestä kolmeen ensimmäiseen.

Kun puhumme syrjäytymisestä, emme voi ohittaa sitä tosiasiaa, että yhteiskunta nuorten ympärillä muuttuu nopeasti. Esimerkiksi työelämän ja osaamisen murros, eriarvoistuminen, ilmastonmuutos, digitalisaatio ja kaupungistuminen muuttavat voimakkaasti nuorten arkea. Ne luovat mahdollisuuksien lisäksi myös uusia syrjään jäämisen muotoja ja riskejä.

Nämä yhteiskunnan merkittävät muutosilmiöt on otettava laajemmin huomioon nuorten parissa tehtävässä työssä, jotta nuorten ja nuorisoalan kyky rakentaa hyvää tulevaisuutta vahvistuu.

Lasten ja nuorten säätiön keskeiset huomiot lausunnon teemaan:

1. Kansallisella tasolla syrjäytymisen ehkäisemistä parempi näkökulma olisi nuorten merkityksellinen elämän ja toimintavalmiuksien vahvistaminen.

2. On varmistettava, että palveluilla ja ammattilaisilla on kyky ja mahdollisuus kohdata jokaisen nuoren yksilöllinen tarve ja tarjota nuoren tarpeiden mukaan rakentuvaa ja riittävän intensiivistä ja pitkäkestoista tukea. Palvelujärjestelmän on omaksuttava nuorilähtöinen toimintakulttuuri.

3. Nuoret on otettava nykyistä vahvemmin mukaan määrittelemään syrjään jäämiseen liittyviä ongelmia ja muotoilemaan parempaa tulevaisuutta luovia ratkaisuja.

4. Yritysten ja työpaikkojen kykyä kohdata erilaisessa elämäntilanteessa olevia nuoria ja muotoilla heille sopivia työtehtäviä tulee vahvistaa.

5. Elämäntaitojen vahvistaminen tulisi nostaa ennaltaehkäisevän toiminnan keskiöön. Nopean muutoksen yhteiskunnassa elämäntaitojen merkitys korostuu entisestään.

6. Kolmannen sektorin hanketyöhön kohdennetut resurssit tuottaisivat enemmän vaikutuksia, jos rahoitus olisi pitkäkestoisempaa eikä vaikuttavaksi osoitettuihin toimintamalleihin tarvitsisi aina keksiä uusia kehittämiskärkiä.

Lasten ja nuorten säätiö
Liisankatu 27 A 5
00170 Helsinki
info@nuori.fi

Toiminnanjohtaja
Olli Alanen
olli.alanen@nuori.fi
050 502 5007

Kysymys 1:
Mitkä ovat suurimmat ongelmat tällä hetkellä nuorten syrjäytymisen torjunnan kannalta ja mitä niiden ratkaisemiseksi olisi tehtävä?

Nuorten syrjäytyminen on ollut keskeinen teema yhteiskunnallisessa keskustelussa 2000-luvun lopulta lähtien. Viimeisen kymmenen vuoden aikana syrjäytymisen ehkäisyyn on myös panostettu. On perustettu kymmeniä Ohjaamoja, luotu kansallisesti kattava etsivän nuorisotyön toimintamalli ja toteutettu tuhansia syrjäytymisen ehkäisyyn keskittyviä hankkeita. Silti tilanne on edelleen se, että monet nuoret kärsivät useista samanaikaisista hyvinvointia heikentävistä tekijöistä, mutta eivät saa itselleen tukea ajoissa.

Koulutuksen ja työelämän ulkopuolella on yhä kymmeniä tuhansia nuoria. Silti paradoksaalisesti meillä on kuitenkin kaikki se osaaminen, joilla näitä nuoria voitaisiin vaikuttavasti tukea ja muuttaa kehityksen suuntaa pysyvästi.

Nähdäksemme keskeistä olisi muuttaa näkökulmaa syrjäytymisen ehkäisystä merkitykselliseen elämään tähtäämiseen, korjaamalla pirstaloitunut ja ongelmakeskeinen palvelujärjestelmä, nostamalla nuorten näkökulma vahvemmin palvelujen kehittämiseen, keskittymällä nuorten elämäntaitojen vahvistamiseen ja panostamalla työelämään siirtymisessä. Seuraavaksi perustelemme näkemyksemme.

Näkökulman muutos syrjäytymisestä merkityksellisyyteen

Syrjäytymiskäsite on monella tapaa ongelmallinen. Käsite voi vaikuttaa haitallisesti nuorten identiteettiin ja luoda kuvaa, jossa syrjäytyminen olisi yksilön eikä yhteiskunnan ja sen rakenteiden aiheuttama ongelma. Samalla ongelmallista on, että käsitteelle ei ole yhtä yleisesti hyväksyttyä määritelmää. Lasten ja nuorten säätiön mielestä syrjäytymisen ehkäisemisen sijaan kansallisen tason näkökulma tulisikin kääntää siihen, että luomme nuorille edellytyksiä merkitykselliseen elämään.

On keskeistä, että jokaisella nuorella on riittävät kyvyt ja toimintavalmiudet toimia muuttuvassa maailmassa ja rakentaa itselleen merkityksellistä tulevaisuutta. Lisäksi on huolehdittava siitä, että jokainen nuori kokee olevansa itselleen tärkeän yhteisön arvostettu jäsen. Olennaisesti merkityksellisyyden kokemukseen vaikuttaa myös se, miten nuori näkee tulevaisuutensa, ja kokeeko hän itse voivansa vaikuttaa siihen.

Myös opetus- ja kulttuuriministeriö on muuttanut ohjaavaa käsitteistöään syrjäytymisen ehkäisystä osallisuuteen ja merkitykselliseen elämään. Saman suuntainen on myös 07.11.2019 julkaistu lukioiden uusi opintosuunnitelma, jossa ekososiaalinen sivistys sekä kyky ja halu käyttää omia taitoja omaksi ja yhteiseksi hyväksi nostetaan lukiokoulutusta läpileikkaaviksi teemoiksi.

Lasten ja nuorten säätiö
Liisankatu 27 A 5
00170 Helsinki
info@nuori.fi

NUORI.FI
LASTEN JA NUORTEN SÄÄTIÖ

Toiminnanjohtaja
Olli Alanen
olli.alanen@nuori.fi
050 502 5007

Palvelujärjestelmän on omaksuttava nuorilähtöinen toimintakulttuuri

Suomalaisesta palvelujärjestelmästä on muodostunut erikoistunut ja ongelmakeskeinen systeemi, joka ei monimutkaisuuteensa vuoksi vastaa vaikeassa elämäntilanteessa olevien nuorten tarpeisiin. Palvelut eivät useinkaan saavuta näitä nuoria. Moni nuori hukkuu pirstaleiseen palvelujärjestelmään, eikä se onnistu kohtaamaan nuoria yksilöinä. Tilanne on edelleen se, että resursseja nuorten tukemiseen ja auttamiseen käytetään paljon, mutta kokonaisvaikutukset jäävät liian vähäisiksi. Pelkästään resurssien lisääminen ei siksi ole riittävä ratkaisu.

Jotta nuorten pahoinvointi ei olisi tulevaisuudessa enää nykyisen kaltainen kansallisen tason ongelma, on muutettava toimintakulttuuria, jolla nuoria koitetaan auttaa. Vaikeassa elämäntilanteessa olevat nuoret tarvitsevat kokonaisvaltaista tukea. On keskeistä, että yhdellä vastuutyöntekijällä on kokonaiskuva nuoren tilanteesta, ja mahdollisuus tarjota pitkäkestoista ja riittävän intensiivistä ja nuoren tarpeiden mukaisesti rakentuvaa tukea. Monet erikoistuneet palvelut ovat usean nuoren kohdalla tarpeellisia. Niiden vaikutukset jäävät kuitenkin usein heikoiksi, jos nuoren rinnalla ei ole työntekijää, joka koordinoi kokonaisuutta ja katsoo, että nuori myös hyötyy hänelle tarjotusta tuesta.

Kohtaamiseen, luottamuksen ja vuorovaikutuksen rakentamiseen käytetty aika ja intensiivinen alkuvaiheen tuki tulevat pitkällä aikavälillä edullisemmaksi kuin pistemäiset ja pitkälle aikavälille ripotellut kohtaamiset. Alkuvaiheen intensiivisyyttä tukee myös se tekijä, että silloin nuoren kohtaamat työntekijät eivät todennäköisesti vaihdu niin usein kuin tällä hetkellä monessa palvelussa valitettavasti käy. Jos nuoren kohtaamat työntekijät vaihtuvat toistuvasti, ei toimivaa yhteistyösuhdetta pääse muodostumaan nuoren ja ammattilaisen välille.

Nuorten näkemykset tulee huomioida sote-uudistuksessa ja palvelujen kehittämisessä

Lasten ja nuorten säätiö toivoo, että palvelujärjestelmän ja toimintakulttuurin valuviat ratkaistaan sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksen yhteydessä. Uudistus on samalla merkittävä mahdollisuus muuttaa painopistettä ennaltaehkäisevään suuntaan. Samalla haluamme huomauttaa, että lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmassa (LAPE) nuoret ja nuorten näkökulma on jäänyt liian vähälle huomiolle.

Sote-uudistuksessa olisi tärkeää tunnistaa ensin, mitä tukea nuoret tarvitsevat ja vasta sen jälkeen luoda tämän mahdolliseksi tekevät rakenteet. Hallinnon rakenteiden sijaan uudistusta tulisi rakentaa ihminen edellä. Olisikin tärkeää, että niin sote-uudistuksessa kuin yleisesti nuorten palveluja suunniteltaessa nuoret otettaisiin mukaan määrittelemään syrjään jäämisen taustalla olevia ongelmia, etsimään sen juurisyitä ja myös luomaan uusia kestäviä ratkaisuja. Yksittäisten kuulemisten sijaan olisi tärkeää luoda pysyviä rakenteita ja pelkän kuulemiseen sijaan miettiä, miten voidaan aidosti toimia ja luoda hyvää tulevaisuutta yhdessä nuorten kanssa.

Lasten ja nuorten säätiö
Liisankatu 27 A 5
00170 Helsinki
info@nuori.fi

NUORI.FI
LASTEN JA NUORTEN SÄÄTIÖ

Toiminnanjohtaja
Olli Alanen
olli.alanen@nuori.fi
050 502 5007

Erityisen tärkeää nuorten mukaan ottaminen on tilanteessa, jossa yhteiskunta muuttuu nopeasti ja hyvätkin ratkaisut saattavat vanheta nopeasti. Lasten ja nuorten säätiön mielestä olisi syytä rakentaa kansallinen ennakointiverkosto, johon kutsuttaisiin laaja joukko nuoria ja nuorten kanssa työskenteleviä ammattilaisia. Verkoston tehtävänä olisi tuottaa tulevaisuustietoa nuorten arkeen vaikuttavista tekijöistä tunnistamalla hiljaisia signaaleja ja muita yhteiskunnan kehityssuuntia. Myös syrjään jäämisen mekanismit muuttuvat, ja nuorten kanssa tuotettu tulevaisuustieto olisi arvokasta palvelujen ja palvelujärjestelmän kehittämisen kannalta.

Yritysten valmiuksia työllistää eri elämäntilanteessa olevia nuoria on vahvistettava

Keskeisessä roolissa nuorten hyvän tulevaisuuden osalta on myös työelämä. Toisen asteen koulutuksen vuoden 2018 alusta voimaan astunut reformi muutti ammatillisen opetuksen suurimmaksi osaksi työpaikalla tapahtuvaksi. Yritykset ja muut työpaikat eivät olleet tähän muutokseen valmiita, ja opintie jäi ainakin ensimmäisellä reformin jälkeisellä opiskelijasukupolvella rikkinäiseksi. Monet heistä jäivät vaille riittävää ammattitaitoa, eivätkä he kiinnittyneet kehityksensä kannalta tärkeisiin vertaisryhmiin.

Lasten ja nuorten säätiö haluaa korostaa, että sonilla nuorilla ei ole kykyä siirtyä suoraan koulusta työelämään ja monelle heistä työelämä näyttää pelottavalta. Esimerkiksi Lasten ja nuorten säätiön vuonna 2018 tekemän Tulevaisuuden työ -selvityksen mukaan joka neljäs nuori pelkää, ettei tule löytämään lainkaan töitä tulevaisuudessa. Selvitykseen vastasi yli 3 000 yläkouluikäistä nuorta.

Yrityksiä tulee kannustaa ja tukea eri elämäntilanteissa olevien nuorten työllistämiseen. Lasten ja nuorten säätiö on viimeisten vuosien aikana kouluttanut lukuisia yrityksiä kohtaamaan eri elämäntilanteissa olevia nuoria ja tukenut heitä muotoilemaan nuorille mielekkäitä ja merkityksellisiä työtehtäviä. Tämä työ on saanut laajaa kiitosta yritysten edustajilta. Oppilaitosten ja yritysten välisenä linkkinä kolmannella sektorilla olisi paljon vielä nykyistäkin enemmän annettavaa.

Kysymys 2:
Näkemyksenne nykytilanteesta, onko ja missä määrin painopistettä saatu siirrettyä ennalta ehkäisevään toimintaan ja varhaiseen puuttumiseen lasten, nuorten ja perheiden ongelmissa? Ongelmakohdat ja kehittämistarpeet?

Vaikka painopisteen siirtämisestä ennaltaehkäisevään suuntaan on keskusteltu jo pitkään, on selvää, että muutosta ei ole onnistuttu riittävissä määrin toteuttamaan. Mielekkäämpi kysymys olisikin, miksi muutosta ei ole onnistuttu viemään käytäntöön, vaikka käytännössä kaikki asiantuntijat ja myös päätöksentekijät ovat sen kannalla.

Elämäntaitojen vahvistaminen ennaltaehkäisevän toiminnan ytimeen

Nopean muutoksen yhteiskunnassa yksi keskeisimmistä ehkäisevän työn keinoista on lasten ja nuorten elämäntaitojen vahvistaminen. Lasten ja nuorten parissa tehtävässä työssä tulisikin keskittyä entistä vahvemmin itsetuntemukseen, sosiaalisiin taitoihin, empatiaan, luovuuteen ja ongelmanratkaisukykyihin. Nämä ovat kaikki opeteltavia taitoja,

joiden merkitys tulee korostumaan entisestään tulevaisuudessa. Samalla ne vahvistavat tulevaisuususkoa, jonka puutteella on myös keskeinen rooli nuorten pahoinvoinnin taustalla.

Lasten ja nuorten säätiö haluaa lisäksi painottaa ennaltaehkäisevän toiminnan näkökulmasta, että laadukkaat peruspalvelut ovat yksi keskeisimmistä asioista, joihin suomalaisen yhteiskunnan tulee panostaa entistä voimakkaammin, jos haluamme parantaa nuorten tilannetta. Samalla on huomioitava, että yhteiskunnan rakenteet ja esimerkiksi nuorten sosioekonominen tausta kaventavat monen vaikeassa elämäntilanteessa olevan nuoren mahdollisuuksia. Pärjääminen ei ole tällöin kiinni vain vahvoista elämäntaidoista, mutta niistä on tällöinkin suuri apu.

Hankepyrähdyksistä pitkäkestoiseen ja vaikuttavampaan toimintaan

Haluamme tuoda esiin sen, että hanketyö muodostaa merkittävän osan järjestöjen työstä. Suurin osa ministeriöiden ja EU:n rahoittamista hankkeista keskittyy vaikeassa elämäntilanteessa oleviin nuoriin. Ongelmallista on myös, että hanketoiminta on luonteeltaan lyhytkestoista. Kahden tai kolmen vuoden hankepyrähdykset eivät tuota systeemistä muutosta, ja niihin käytetyillä resursseilla olisi mahdollista saada paljon nykyistä suurempia vaikutuksia aikaan. Hankkeille on lisäksi keksittävä aina uusia kehittämiskulmia, vaikka järjestöllä olisi jo vaikuttavaksi osoitettuja toimintamalleja käytössään. Rahoitusinstrumentteja tulisi kehittää siihen suuntaan, että olemassa olevat ja toimivaksi havaitut toimintamallit saisivat pysyväisluonteisempaa rahoitusta.

Myös ennaltaehkäisevän työn kannalta olisi tärkeää, että rahoitusta siirrettäisiin kehittämishankkeista kohti pitkäkestoisempia avustusmuotoja. Tämä poistaisi turhaa hallinnollista työtä ja tekisi pitkäjänteisen ennaltaehkäisevän työn nykyistä mahdollisemmaksi. Tätä myös tarkastusvaliokunta tuo esiin esimerkiksi mietinnössään TrVM 1/2014 vp.

Samalla olisi tärkeää miettiä, miten eri järjestöt saataisiin nykyistä vaikuttavampaan yhteistyöhön keskenään ilman, että niiden kilpailuasetelma kärjistyy julkisten resurssien mahdollisen niukkenemisen johdosta. Ilman vahvaa kansallista ohjausta ei muutosta ennaltaehkäisevän toiminnan suuntaan tapahdu riittävissä määrin myöskään kolmannella sektorilla.

Kysymys 3:
Tarkastusvaliokunnan tilaamassa tutkimuksessa todettiin, että merkittävimpiä syitä nuorten syrjäytymiseen ovat päihde- ja mielenterveysongelmat. Mikä on näkemyksenne päihde- ja/tai mielenterveysongelmista kärsivien nuorten mahdollisuuksista saada apua tilanteeseensa? Millaisia puutteita palveluissa ja niiden saatavuudessa esiintyy?

Tunnistettu kansallisen tason ongelma on, että päihde- ja mielenterveysongelmiin liittyvän hoidon piiriin pääseminen takkuaa ja matalan kynnyksen palveluja on tarjolla liian vähän. Palvelujärjestelmä ei myöskään löydä ja onnistu kiinnittämään vakavista päihde- ja mielenterveysongelmista kärsiviä nuoria hoidon piiriin riittävän hyvin.

Lasten ja nuorten säätiö
Liisankatu 27 A 5
00170 Helsinki
info@nuori.fi

Toiminnanjohtaja
Olli Alanen
olli.alanen@nuori.fi
050 502 5007

Päihde- ja mielenterveysongelmat usein myös syrjään jäämisen seurauksia

Vaikka päihde- ja mielenterveysongelmat ovat usein syrjäytymisen taustalla, haluaa Lasten ja nuorten säätiö painottaa, että monessa tapauksessa päihteet ja mielenterveysongelmat ovat syyn sijaan syrjään jäämisen seurauksia. Tällöin syrjään jäämisen todelliset juurisyyt ovat löydettävissä päihteiden ja mielenterveysongelmien ulkopuolelta. Esimerkiksi vuorovaikutussuhteisiin liittyvät ongelmat, yksinäisyys ja heikko itsetuntemus ovat kaikki merkittäviä riskitekijöitä, jotka voivat johtaa ulkopuolisuuden kokemukseen ja sitä kautta päihteiden ongelmakäyttöön ja erilaisiin mielenterveyden ongelmiin.

Kolmannen sektorin roolia päihde- ja mielenterveysongelmia ehkäisevässä työssä vahvistettava

Kuten syrjäytymisen ehkäisemisessä myös päihde- ja mielenterveysongelmissa huomion tulisi olla nykyistä vahvemmin ennaltaehkäisyssä. Lasten ja nuorten säätiön mielestä tässä työssä tulisi huomioida nykyistä vahvemmin koulujen yhteisöllisyyteen sekä aiemmin lausunnossamme mainittuihin elämäntaitoihin panostaminen. Tässä työssä kolmannen sektorin osaamista tulisi hyödyntää nykyistä enemmän ja integroida vaikuttavia toimintamalleja selvästi enemmän jo peruskouluun.

Eri sektoreiden ja toimijoiden yhteistyö palvelemaan nuorten etua

Laajemminkin kolmannen sektorin kyky tuottaa nuorille mielekästä ja onnistumisen kokemuksia tarjoavaa yhteisöllistä toimintaa on merkittävä, mutta edelleen alihyödynnetty resurssi, jota voitaisiin nykyistä paremmalla kansallisella ohjauksella hyödyntää vaikuttavammin. Olisi tärkeää, että muuttuvassa palvelujärjestelmässä eri sektorit ja toimijat olisivat tietoisia toisistaan, jotta vältyttäisiin päällekkäisiltä toimilta ja pystyttäisiin aitoon yhteistoimintaan. Jos eri sektorien osaaminen ja halu tehdä työtä nuorten hyväksi saataisiin sovitettua yhteen aidosti nuorten etua palvelevalla tavalla, olisi Suomessa mahdollista muuttaa syrjäytymiskehityksen suuntaa pysyvästi.

Lasten ja nuorten säätiö
Liisankatu 27 A 5
00170 Helsinki
info@nuori.fi

Toiminnanjohtaja
Olli Alanen
olli.alanen@nuori.fi
050 502 5007